

PTE BTK Demográfia és Szociológia Doktori Iskola

Doktori témakiírások

ADDIKTOLÓGIA, EGÉSZSÉGMAGATARTÁS.

Programvezető: Füzesi Zsuzsanna

B. Erdős Márta: Addiktológia

Szenvedélybetegek önszegítő közösségei, az általuk megteremtett kapcsolati hálózat sajátosságai, a „felépülési kultúra” értékrendje, és lehetséges hozzájárulása a fenntartható társadalmi fejlődéshez és az életminőséghez.

Elekes Zsuzsanna: A szenvedélybetegségek epidemiológiája

A kutatási téma felöleli a különböző szerektől és viselkedési formáktól való függőség elterjedtségének vizsgálatát és társadalmi okainak magyarázatát. Míg a hagyományos értelmezések elsősorban bizonyos szerek (alkohol, kábítószer, gyógyszer) normasértő fogyasztásával foglalkoztak, addig ma a szerek és különféle viselkedési formák egész sorára terjednek ki a szenvedélybetegségekkel, függőségekkel foglalkozó társadalomtudományi kutatások és elméleti magyarázatok. A szenvedélyek és függőségek napjaink gyakran „normális” mindennapi tevékenységeinek egyre több területén alakulhatnak ki: a klasszikus alkohol- vagy kábítószer függőségtől kezdődően, többek között a vásárlás, internethasználat, munka, testedzés, szexualitás, étkezés, testmódosítás is bekerült a függőséget vizsgáló társadalomkutatások érdeklődési körébe. A hallgatók lehetőséget kapnak arra, hogy bekapcsolódjanak az egészségkárosító magatartások terén aktuálisan folyó hazai/nemzetközi kutatásokba.

Füzesi Zsuzsanna: A népesség egészségi állapota, egészségmagatartása és az egészség-egyenlőtlenség kérdései

E komplex téma keretében lehetősége van a hallgatóknak a népesség különböző csoportjainak egészségi állapotát, egészségmagatartását, kockázatvállalását, életmódját befolyásoló demográfiai (nem, életkor), mikro (család, közösségek), makro (társadalmi, gazdasági, intézményi) és az egyéni tényezők vizsgálatára. A fő témához kapcsolódva további témák választására nyílik mód, mint pl. a káros szenvedélyek előfordulása, használatuk okai a népesség különböző demográfiai, életkori és társadalmi csoportjaiban; területi egyenlőtlenségek az egészségi állapotban és az egészségügyi ellátásban; a társadalmi tőke szerepe az egészség megőrzésében, fejlesztésében.

Kelemen Gábor: Addiktológia

Szenvedélybetegek önszegítő közösségei, az általuk megteremtett kapcsolati hálózat sajátosságai, a „felépülési kultúra” értékrendje, és lehetséges hozzájárulása a fenntartható társadalmi fejlődéshez és az életminőséghez. Az addikciók szociális és biomedikális konstrukciója talaján álló kutatók közti dialógus.

Lampek Kinga: Idősödés

Az idősök társadalmi helyzetének vizsgálata, elemzése nem új keletű kutatási téma, de az elmúlt évtizedekben új sajátosságokkal, új trendekkel találkozhatunk ezen a területen. Az idősök létszámának és arányának növekedése tartós folyamat, amely közvetlenül hat a társadalmak demográfiai és családszerkezeti összetételére, a munkaerő piacra, az egészségügyi és szociális ellátási rendszerek működésére, az emberi kapcsolatok alakulására, de még a közéleti, politikai kérdések kezelésére is. A hallgatók a kurzus során vizsgálják az ageing folyamat okait, következményeit, mind az elméleti megfontolások, mind a kutatási eredmények alapján. Bekapcsolódhatnak olyan longitudinális és keresztmetszeti kutatásokba, ahol az idős korosztály életmódjára, életminőségére, egészségi állapotára ható társadalmi okokat tárhatják fel, elemezhetik, megérthetik a közösségek alakulásának változását az idős korosztály szemszögéből.

Osváth Péter: Öngyilkosság és társadalmi változások összefüggései az epidemiológiai kutatások tükrében

A kutatási téma keretében elemezzük az elmúlt két évtized öngyilkossági statisztikáinak jellemzőit és ezeket összevetjük a markáns társadalmi-gazdasági változásokkal, keresve azokat a mediátorokat, melyek a szuicid gyakoriság csökkenésének hátterében szerepelhetnek.

DEMOGRÁFIA.

Programvezető: Spéder Zsolt

Bálint Lajos: Életkor-periódus-kohorsz (Age-period-cohort) modellek alkalmazása a magyar halandóságban

Az életkor-periódus-kohorsz modell (Age-Period-Cohort) az epidemiológiában, a demográfiában és más társadalomtudományokban is széleskörűen használt eljárás, amely a legkülönbözőbb adattípusra alkalmazható. A modell olyan jelenségek vizsgálatát teszi lehetővé, amelyek az említett tényezők mindegyikétől függhetnek. Egy demográfiai példán keresztül megvilágítva: a halálozás vagy valamely specifikus betegség okozta halálozás alakulását rendszerint erősen befolyásolja az életkor (a halálozások többségét adó degeneratív betegségek kockázata nő az életkorral), befolyásolhatja továbbá bizonyos gyógyszerek vagy terápiák elérhetősége, amit a periódus hatás (a gyógyszer bevezetésének a naptári éve) ragad meg. Végül, alakulása függhet bizonyos kohorsz specifikus jellemzőktől is, amit a megfigyelések születési évjáratával fejezünk ki (bizonyos születési évjáratok történetileg igazolható nélkülözési: háborúk, forradalmak, járványok, visszaköszönnek felnőttkori halandóságban). A kor, az időszak, a kohorsz három szorosan egymással összekapcsolódó tényező, bármelyik kettőből visszafejthető a harmadik, mindhárom együttes bevonása tehát tökéletes kollinearitást eredményez, amelyet „identifikációs problémaként” ismerünk, bármely indikátor kihagyása pedig a becslés pontatlanságát eredményezheti. Ma már több eljárás létezik a probléma kezelésére. Célunk a vonatkozó hazai és a nemzetközi szakirodalom feldolgozása, a különböző megközelítések/APC modellek és a jelenség vizualizációjának minél magasabb szintű megismerésére, a hazai halandóság szempontjából releváns halálokok APC komponenseinek a vizsgálata, az eredmények interpretálása. Egyes halálokok (öngyilkosság, ISZB) már születtek publikációk, de az elemzhető jelenségek köre kimeríthetetlen. Elvárt követelmény az angolnyelv olvasás szintű ismerete, R programnyelv és / vagy STATA alkalmazói szintű ismerete.

Gál Róbert Iván: A jóléti rendszer, mint életpálya-finanszírozás

A kutatás tárgya a jóléti rendszerrel foglalkozó új kutatási program, mely a jóléti államot generációk illetve életszakaszok közötti erőforrás-áramlási rendszernek tekinti, melyben az erőforrások keresztmetszetben tekintve az aktív korúaktól a gyermekekhez és az idősekhez, életpályametszetben nézve pedig az aktív életszakaszból az inaktív életszakaszokba áramlanak. A jóléti rendszer elsősorban tehát nem szegénységet enyhít és jövedelmeket egyenlít ki, hanem az életpálya-finanszírozás érdekében erőforrásokat mozgat generációk között. Legjellemzőbb vonása nem az, hogy a gazdagok támogatják a szegényeket, hanem az, hogy az aktív korúak felnevelik a gyermekeket és eltartják az időseket. Történelmi előképe nem a szegényház, hanem a nagycsalád/rokonság. Az új iskola hangsúly-eltolódásokra vezet a jóléti kutatásban: a teljes életpálya finanszírozását vizsgálja; modelljeiben nem két, hanem három együtt élő generációval számol, melyek között két ellentétes irányú erőforrás-áramlat fut (az aktívaktól a gyermekek illetve az idősek felé); elemzi, és a társadalmi folyamatok magyarázatában felhasználja e két ellentétes irányú áramlat arányainak alakulását; továbbá a korábbinál nagyobb hangsúlyt ad az alternatív jövedelempálya-kisimító intézményeknek, különösen a háztartásoknak. Az életpálya-finanszírozási iskola egy sor új szempontot vet fel olyan hagyományosan egymástól távol álló területek vizsgálatában, mint a választási rendszerek, az egyenlőtlenségek és a jövedelem-újraelosztás, a gazdasági növekedés, az igazságosság-elméletek, a termékenység vagy a humántőke-beruházások.

Hoóz István: A hazai kisebbségek demográfiája

A téma történetileg és a jelenben is vizsgálja, hogy mennyiben beszélhetünk a Magyarországon élő nemzetiségek körében sajátos demográfiai viselkedésről. A termékenység, párkapcsolati viselkedés, házassági homogámia, stb. kérdéskörének empirikus vizsgálatát a népszámlálási adatok teszik lehetővé.

Köllő János: Foglalkozásszerkezet

Makay Zsuzsanna: Gyermekvállalás, családi szerepek és munkapiaci részvétel

Európában az utóbbi évtizedekben számottevően csökkent a termékenység és Magyarország az egyik olyan ország, melyben igen alacsony a teljes termékenységi arányszám. Számos kutatás szerint a termékenységet erőteljesen meghatározza, hogy egy adott országban milyen szinten lehetséges a gyermeknevelési feladatok összeegyeztetése a munkapiaci szereppel. Amennyiben ez könnyebben megvalósítható, úgy kevesebb akadály áll a gyermekvállalás útjában. Családpolitikai intézkedések, részmunkaidős lehetőségek, kisgyermekfelügyeleti intézmények elérhetősége könnyíthetik a két szerep összeegyeztetését és így hozzájárulhatnak a gyerekvállalási szándékok könnyebb megvalósulásához. Emellett a szerepekhez társuló társadalmi normák is befolyásolhatják, hogy milyen mértékben elfogadott a két szerepegyüttes, vagy ezek kizárják-e egymást. A kutatás ezeket a témákat járja körül Magyarországon, de lehetőség van európai összehasonlító elemzés végzésére is. Az adatelemzés elsősorban az KSH Népeségtudományi Kutatóintézet Életünk fordulópontjai c. kutatás adatbázisára épülne, emellett más adatbázisok is mozgósíthatók.

Őri Péter: Történeti demográfiai elemzések

A történeti demográfiai kutatásokban az utóbbi egy-két évtizedben egyre nagyobb súlyt kap a hosszú távú népesedési folyamatok tanulmányozására alkalmas, egyéni szintű adatokra épülő mikro-demográfiai adatbázisok kiépítése, amelyek adatait a modern demográfiában és szociológiában is használt többváltozós statisztikai elemzési technikákkal (mindenekelőtt eseménytörténeti elemzéssel) vizsgálják.

A Demográfiai és Szociológia Doktori Iskola várja olyan hallgatók jelentkezését, akik érdeklődnek a demográfiai alapfolyamatok (termékenység, halandóság vagy házasodás) hosszú távú alakulása iránt, van történeti, társadalomtörténeti érdeklődésük, és/vagy érdeklődnek valamely lokális közösség története iránt, és részt vennének a Népeségtudományi Kutatóintézetben folyó népesedéstörténeti adatbázis-építő és elemző munkában. Ilyen irányú doktori témaválasztás esetén a hallgató megismeri a demográfia és történeti demográfia alapkérdéseit, kutatási eredményeit, forrásait, saját adataival és kutatásaival résztvevője lesz egy nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező kutatócsoportnak, és elsajátítja valamely statisztikai programcsomag használatát, valamint megismerkedik a demográfiai kutatásokban igen fontos szerepet játszó eseménytörténeti elemzés alapjaival.

Schadt Mária: Társadalmi nemek: a nemi szerepek átalakulásának társadalomtörténeti meghatározottsága a magyar társadalomban

A női szerepek a férfi szerepekkel kölcsönhatásban változnak, így a társadalmi nemeket, mint elemzési kategóriákat együttesen vizsgáljuk. A nemi szerepek elemzésénél kiemelt jelentősége van a társadalmi környezet és a társadalmi változások (oktatás, munkaerő-piaci változások) vizsgálatának, illetve a tradicionális, a magától értetődő értelmezések megkérdőjelezésének is. A témát választók azokba a kutatásokba kapcsolódhatnak be, ahol a férfi - nő szerepváltozásokat a termelési módok változásának tükrében, a magánügy - közügy, otthon - közélet szféráinak összefonódása, elvállása mentén vizsgáljuk.

Spéder Zsolt: Termékenység és párkapcsolatok Magyarországon és Európában

Az elmúlt évtizedekben Európában és Magyarországon mélyreható változásokon mentek végbe a családformálódásban, és e változások máig se fejeződtek be. Megváltozott a házasság és az élettársi kapcsolatok jelentése és elterjedtsége, a párkapcsolatok dinamikája. Módosult a fiatalok gyermekvállalási gyakorlata: később, házasságon kívül születnek a gyermekek, sok fiatal gyermekvállalási szándékait nem tudja valóra váltani. A kutatások során célunk annak vizsgálata, hogy a változási tendenciák mennyire univerzálisak, illetve egyediek, mennyiben jellemzőek Európa minden országára, illetve egyes ország típusokra, továbbá, hogy a különböző társadalmi csoportok mennyiben viselkednek eltérően. Az elméleti kérdésekben való elmélyülés, a releváns szakirodalom áttekintése teszi lehetővé, hogy empirikusan tesztelhető hipotéziseket dolgozzunk ki. A hipotézisek tesztelésére a Generation and Gender Survey kutatási program adatbázisa teszi lehetővé.

Veroszta Zsuzsanna: Életpálya: munka – család – nevelés/képzés

A Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat keretében és adatbázisain átfogóan a család és munka, család és oktatás többszemponú, dinamikus kapcsolatának kutatása a fő irány.

A választható témák ezen belül a kutatás aktuális szakaszaihoz is igazodva az alábbiak: A munka családon belüli megosztása, munkavállalási és foglalkoztatási viszonyok alakulása a kisgyermeket nevelők életútja során. Apai bevonódási formák hatása a gyermek fejlődésére és a családi viszonyok alakulására. A társadalmi egyenlőtlenségek korai megnyilvánulásai és későbbi hatásai. Oktatási életút vizsgálatok: gyermekvállalás és képzési életút, képzés és munkaerőpiac, oktatási rendszer társadalmi szelekciós mechanizmusai.

KOMMUNIKÁCIÓ, MÉDIA ÉS KULTÚRA PROGRAM

Programvezető: Szijártó Zsolt

Feischmidt Margit: A befogadás és a kirekesztés társadalmi folyamatai, kulturális és mediális gyakorlatai

Szijártó Zsolt: Átalakuló médiarendszerek változó társadalmi-kulturális környezetben

A témakiírás középpontjában a média társadalmi szerepének felértékelődése, a mediatizáció jelenségének általánossá válása áll. Az internetalapú új média elterjedésével újraértelmeződnek a mindennapi életvilág, a nyilvánosság, a közösségképződés, az identitáskialakítás alapvető folyamatai. A kortárs társadalom minden alrendszerét (a politikát, a gazdaságot, a vallást, a művészeteket stb.) átalakító folyamatokkal kapcsolatos kutatásokhoz kínál mind elméleti, mind módszertani keretet jelen témakiírás. Főleg 2 problématerület elmélyült tanulmányozására és kutatására helyezi a hangsúlyt: a) a kortárs médiarendszerek működés módja, a mediatizált társadalmak kulturális reprezentációi; b) a kultúra intézményes működése, különös tekintettel a tartalomelőállításra és -fogyasztásra, az iparági működésre és a hatás kérdéseire.

TELEPÜLÉSSZOCIOLÓGIA

Programvezető: Kovács Teréz

Berger Viktor: Térszociológiai kutatások

A téma keretében a társadalmi terek társadalmi hatásainak vizsgálatára van lehetőség. Ennek során hangsúlyos, hogy a terek egyrészt társadalmilag létrehozott terek (például városi terek), melyek azonban visszahatnak a cselekvésekre, mivel lehetőségfeltételeket biztosítanak számukra. A társadalmi egyenlőtlenség térbeli vonzatának kutatására nyílik lehetőség a viszonyos tér fogalom alapul vételével (térbeli akciórádiusz, terek megélése, „térbeli habitus” és ezek összefüggése társadalmi folyamatokkal, társadalmi státuszokkal).

Bögre Zsuzsanna: Vallás, identitás és traumafeldolgozás a XX-XXI. századi magyar társadalomban

A téma részekre bontható, akár rendszerváltás előtti vagy rendszerváltás utáni időszak társadalmi jelenségeinek vizsgálatára. A kutatáshoz felhasználható módszerek közül leginkább az oral history élettörténet, a narratív élettörténet, vagy a mélyinterjú javasolt.

Kovács Teréz: A népesedési folyamatok jelentősége az agrártársadalomban

Az Európai Unióra és Magyarországra egyaránt jellemző a gazdák előregedése. Magyarországon az egyéni gazdák átlag életkora 56 év és a középmezőnyben vagyunk (6-8%-kal) a 40 év alatti gazdák arányát tekintve. Az EU a generációváltás elősegítése céljából külön támogatást működtet „fiatal gazdák támogatása” címen. A kutatási téma kiterjed az EU agrártámogatási politikájára és a fiatal magyar gazdatársadalom előtt álló kihívásokra.

Füzér Katalin: Társadalmi tőke és társadalmi fenntarthatóság lokális kontextusokban

A népesedési folyamatok összefüggése a társadalmi tőke három típusának (megkötő, összekötő, összekapcsoló) alakulásával a helyi társadalmak kontextusában. A települések és térségek

népességmentartó ereje, ennek szerepe a társadalmi fenntarthatóságban, a város- és vidékfejlesztésben.

Gáspár Gabriella: A falusi helyi társadalmak népessége

A falusi társadalmak népességének a történeti statisztikák népesedési (születési, halálozási, foglalkozási, felekezeti, nemzetiségi és migrációs) adatainak háttérbázisán alapuló szociológiai vizsgálata. A népesség mozgások elemzése a XVIII. századtól kezdődik azokban a térségekben, amelyeket a korabeli betelepítések érintettek (a fellelhető források alapján), másutt pedig, a XIX. századtól elérhető statisztikák adataira támaszkodva indul a kutatás, feltárva a helyi társadalom átalakulási folyamatait a migrációs mozgások és a települési pozíció kínálta lehetőségek feltételrendszerében. A doktoranduszok a kutatásokba az 1-2 évente szervezett falukutató táborokban való részvételen keresztül kapcsolódhatnak be.